

Kerim Gurbannepesov'un *Dövür Beyle Däldir* Şiiri ve Sosyal Hayatta Yarış

Zuhal Kültüral*

Yarış, "bir ödülü kazanmak için birbirini geçmeye çalışma, müsabaka" anlamında bir kelime olup sosyal hayatta "birbirinden üstün olmak, birbirini geçmek için uğraşma, rekabet" anlamlarında da kullanılmaktadır. Rekabet, üstün olma söz konusu olunca her alanda yarıştan söz edilebilir. Yazımızda, insanların günlük yaşantılarında birbirleriyle adetâ yarışırca bir tutum içinde olmaları ve gelişen dünyaya ayak uydurayım derken kaybettikleri değerlerin, yitirilen güzelliklerin farkına bile varamadıklarının ifade edildiği bir şiirinden hareketle, şairin sosyal hayattaki yarış konusuna bakışı ve düşünceleri örnek verilecektir. Seçtiğimiz "Dövür Beyle Däldir"¹ şiiri, 20.yüzyıl Türkmen edebiyatının önde gelen şairlerinden Kerim Gurbannepesov'a aittir.

1929-1989 yılları arasında yaşamış olan Kerim Gurbannepesov, Ahal vilayetinin Göktepe civarındaki Yılgin köyünde doğmuştur. Eğitimli bir babanın oğlu olması onun da eğitimi konusuna önem verilmesini sağlamıştır. Çocukluk yıllarından itibaren şiir yazmaya başlamış, ilk şiiri on yaşındayken Göktepe'nin "Kolhozçı sesi" adlı gazetede yayımlanmıştır. Yetişme çağlarında dünya edebiyatı klâsik şairlerini ve Türkmen edebiyatının büyük şairlerinden Mahtumkulu'nun şiirlerini okuyan şair, bu şairlerin şiirlerinden de etkilenmiştir. 1942'de babasının vefatı üzerine annesi ile Tecen'e göçen şairin çocukluk ve gençlik dönemi savaş yıllarının zorlukları içinde geçmiştir. Şair hayatının bu bölümünü "Özüme" adlı şiirinde anlatmaktadır. 1951'de *Güycümiñ Gözbaşı* adlı ilk şiir kitabı yayımlanır. Daha sonra çocuklar

* Doç. Dr. Zuhal Kültüral
Marmara Üniversitesi Fen - Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, İstanbul.
kultural@dsl.tmail.com

¹ Kerim Gurbannepesov, *Oylanma Bayrı*, Aşgabat Türkmen Dövlät Neşiryat Gulluğı, 2009, s. 161- 166. Bu eser, K. Gurbannepesov'un eserlerinden yapılmış seçmeler ve şair Gurbanyaz Daşgınov'un yazdığı bir girişle Latin harfleriyle ilk defa basılmıştır. Kitap 288 sayfadır.; 20. Yüzyıl Türkmen Şiiri hakkında geniş bilgi için bk. Kakacan Durdıyev-Kara Mehmet, "Yirminci Yüzyıl Türkmen Edebiyatı" *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, Türk Dil Kurumu, S. 3, Mayıs 1993, s. 3- 9; Hıfzı Toz, *Türkmen Şairi Kerim Gurbannepesov*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü yayımlanmamış doktora tezi, Ankara 1999.

için *Yalta ve bagt, Maşgala ve Mekdep, Atalar ve Çagalar, Ös Saçım Ös, Yaz Şemalı* gibi kitapları birbirini takip eder. 1957’de yayımlanan *Goşgular ve Poemalar* adlı şiir antolojisi Türkmen edebiyatının güzel örneklerindedir. *Taymaz Baba* adlı şiir kitabının yayımlanması ile Kerim Gurbanepesov halk şairi unvanını kazanır. Şair, Cengiz Aytmatov, R. Gamzatov, M. Tank, vb. edebiyatçılar ile yakın dost olup bu şairlerin şiirlerini Türkmençe’ye çevirmiştir. Bu çeviriler *Tercimeler Kitabı(Dostluk Çemeni)* adıyla yayımlanmıştır. Şair, *Tokmak, Sovet Edebiyatı* (şimdiki *Garagum*) dergilerini yönetmiş, Mahtumkulı ödülünün de sahibi olmuştur.

Şiirlerinde toplumsal olayları, ahlâkî değerleri, insan ilişkilerini konu alarak eserlerinde çeşitli öğütler vermiş olan şair, döneminin önemli şahsiyetlerinden olup kendisinden sonra yetişen şairlere de öncülük etmiştir. Başından geçen olaylar veya başkalarının başından geçen olaylar şiirlerine konu olmuştur. Kerim Gurbanepesov’u yakından tanıyan dostu, şair Gurbanyaz Daşgınov, onun şiirleri hakkındaki düşüncelerini şöyle ifade etmektedir: “Setirlerini öz başından ya-da başgaların başından geçirenlerini özünüñki yalı kabul edip döredyärdi. Şonun üçinem olar diñleyci üçin ulı lezzetdi, sapakdı, mekdepdi, tälim-terbiyedi.” “Halıpanıñ setirlerinin ağlabası indi isleseñ-islemeseñ, onuñ özüne değışli bolup dur.

Ol gocalıgıñ hövesindedi...Emma ona yetmedi.”² Kerim aga öz epiki eserlerini – poemalarını Türkmen durmuşınıñ tarihiniñ özboluşlı çeper ensiklopediyası hasaplayardı: “Daşgıñ, meniñ poemalarım, elbetde olar dürli vagtda dörese-de, mazmunına görä biri-birine tirkeseñ, halkımızniñ tarihiniñ çeper ensiklopediyasına meñzeşdir.-diyipdi pahır.”³

Şair, örnek vereceğimiz “Dövür Beyle Däldir” şiirini yaşlıların dertleştikleri, devirden şikayet ettikleri bir sohpette konuşulanlardan esinlenerek yazmış, temsilî bir hikâye üslûbuyla kaleme alınmış şiirde, insanların birbirleriyle yarışır gibi yaşayışlarını biraz da istihza ile dile getirmiştir. Çeşitli olayların örnek verildiği bölümlerin sonunda şairin devirle konuşması yer almaktadır. Bu bölümde ise verdiği örneklerden hareketle yanlış davranışlar, insanların menfaatleri uğruna düştükleri durum, hayat yarışı içinde yitirilen değerler vurgulanmıştır. Birçok şiirinde olduğu gibi Kerim Gurbanepesov bu şiiriyle de önemli öğütler vermiş, değişik ifade biçimiyle de şiirini etkili kılmıştır.

DÖVÜR BEYLE DÄLDİR

² Kerim Gurbanepesov, *Oylanma Bayrı*, Aşgabat Türkmen Dölet Neşiryat Gulluğı, 2009, s. 7-8.

³ *age.*, s. 3-9.

Dünye dövüp, heniz şeyle acayıp dövür bolan däldir. Emma kâbir nainsaplar özlerinin ähli ayıplarını dövürün üstüne atyarlar. (Yaşulular Geneşinde bir gocanın aydanından).

“Devir böyle değildir ama insafsız kişiler kendi kusurlarını, ayıplarını devre yüklüyorlar. (Yaşlıların sohbetinde bir yaşlının sözlerinden)”

- *A gız, näme, hanımdıñ sen! Geyinyärsin beyle gımmat?*

Her yağlıgıñ-iki, goyun. Her yüzügiñ-bir bedev at.

Her köynegiñ bahasına alıp bolcak iki sığır.

- *Iller geyyär, menem geycek.*

Dövür şeyle, dövür.

“A kız, sen nasıl hanımsın, böyle kıymetli (şeyler) giyiniyorsun. Her başörtün iki koyun, her yüzüğün bir bedev at (değerinde). Her gömleğinin (elbisenin) bahasına iki sığır alınır. “Herkes giyiyor, ben de giyeceğim. Devir böyle.”

- *Gelin näme dânciryärsin? Çüyredimi öñki dişin?*

Altın seni yigdeltmändir: kırk bolupdur otuz yaşın.

Hem pul seçdiñ, hem garradıñ, hem dişiñe berdiñ cebir...

- *Iller şeydyär, bizem şeytdik,*

Dövür şeyle, dövür.

“Gelin, niye şımarıklık ediyorsun? (Bu ne şımarıklık?) Önceki dişin çürüdü mü? Altın seni gençleştiremez, yaşın kırk olmuş. Hem para verdin, hem yaşlandın, hem de acı, eziyet çektin.

-“Herkes yapıyor, biz de yaptık. Devir böyle.”

- *A- hov yigit, bu nä boluş! Yensäñ saçı iki gucak!*

Bu gün-erte oğluñ bolsa, sallançak hem yasap bolcak.

Hanı, derrev il görmänkä, sertaraşa tarap yüvür!

- *Iller, şeydyär, menem şeytdim*

Dövür şeyle, dövür.

“Ey yiğit, bu ne hâl! Ensendedeki saçın iki kucak. Yarın öbür gün oğlun olsa salıncak yapıp sallanacak. Haydi, kimse görmeden berbere git.

- “Herkes yapıyor (uzatıyor), ben de uzattım. Devir böyle.”

- *Men-ä seni tanamadım! Gözlerin-ä örän tanış.*

Viy, viy, Berdiñ kızımı sen! Saçıñ neme yartı gariş?

Dört örümiñ şemal degse seslenerdi şovur-şovur...

- *Iller kesdi, menem kesdim.*

Dövür şeyle dövür.

“Ben seni tanıyamadım. Sadece gözlerin tanıdık. Vah, vah, verdin kızımı sen. (Sen başka biri olmuşsun) Saçın niye yarım karış. Dört örümün şimal değse adetâ ses verirdi.

-“Herkes kesti ben de kestim. Devir böyle.”

- *Goñşım diydi: “Toydan beri iş edenok oğlum Anna!”*

Ogluñ Anna iş edermi! Öyüñ goşı- dokuz tonna.

Ocakda-da öveç eti bıkıldap dur bıgır-bıgır...

- *Vah, şeydyäs-de...Biz guralı!*

Dövür şeyde, dövür.

“Komşum “oğlum Anna düğünden beri çalışmıyor” dedi. Oğlum Anna çalışır mı? Evde her şey var. Ocakta da koyun eti kaynayıp duruyor.

-“Ah, kuralı bozan biziz (buna sebep biziz) (ama ne yapalım) devir böyle”

- *Şägirt inim, eserleriñ setir sanı çıkdı çenden,*

Kitaplarıñ galñadıkça, yukalyarsıñ günbe-günden!

Setirleriň arasynda ne yürek bar, ne-de bagır...

- *Şu günki öyken...besdir maňa.*

Dövür şeyle, dövür.

“Talebe kardeşim, kitaplarının sayfaları narttıkça, onlar kalılaştıkça, içindekiler değerini kaybediyor. Çünkü satırlarının arasında yürek yok. (Onları içten gelerek yazmıyorsun). Böyle devir için bu kadarı yeter. Devir böyle.”

- *Omzu bilen bir gocanı kakıp geçdi dayav oglan.*

Yeri, köçä sıganokmı, garıncığı doyan oglan?

Degmedige yılanlaram degmezmişin ömür-ömür.

- *O diyäniň ertekidir.*

Dövür şeyle, dövür.

“Güçlü bir oğlan omzu ile bir yaşlıyı itip geçti. Yere göğe sığamadın mı? Karnın tok (keyfin yerinde) Deymeyene yılan bile dokunmazmış.

-“Senin o söylediğin söz, masal. Şimdi o devir geçti, devir böyle.”

- *Ayna bakıp bezenip dur çınar boylu Ogulsenem.*

Hanha seret, hamırı-da yugrup otur sırkav eneň.

Hanı, derrev eliň yuv-da, iyecek naniň özüň yugur!

- *Ecem candan aylanayın!*

Dövür şeyle, dövür.

“Çınar boylu Oğulsenem, aynaya bakıp süsleniyordu. Şimdi bak bir, hasta annen hamur yoğuruyor. Çabuk, elini yıka da yiyeceğin ekmeği kendin yoğur.

-“Ana, kurbanın olayım, devir böyle.”

İki mellek ortasında gıgırşıp dur iki goňşı.

Yeke garış yer üstünde turyar “vatançılık” urşı

- *Agam, sen bir parhlırak bol, nämä gerek munça vagır?*

- *Parhlı bolsañ nurhuñ bolmaz*

Dövür şeyle, dövür.

“İki tarlanın ortasında iki komşu bağırişiyorlar; iki karış yer için kavga ediyorlar.

- “Ağam, sen farklı ol, akıllı davran, bunça gavgaya ne gerek var?”

- “Farklı olursan, susarsan bir şey kazanamazsın, bir şey elde edemezsin, devir böyle.”

- *On otaglı köşk gurupsıñ. Keşik aga, berekella!*

Yöne bu on...köpräk dälmi dört-baş sanı gara kellä?

Göryän veli, bir aylık däl: kisecigiñ örän ağır.

- *Aylık bilen iş bitenok.*

Dövür şeyle, dövür.

“Ağa, Allah versin! On odalı köşk yapmışsın. Fakat bu on oda dört-beş kişi için fazla değil mi? Görüyorum cebin dolu, fakat bu aylıkla olmaz.

-“Aylık ile iş bitmiyor; devir böyle.”

- *Köşek nirä hovlugyarsıñ? Acalamı? Cenayata?*

Kabinañda- mele gelin. Özüñ bolsa – cuvan ata.

Baş-on minut giç barsañ-da toy eyesi eder sabır...

- *Dövre görä sürmek gerek.*

Dövür şeyle, dövür.

“Kuzum, bu telaş niye? Ecele mi, cinayete mi? (gidiyorsun). Arabanda yeni gelin, sen ise genç oğul. Beş on dakika geç varsan da düğün sahibi sabreder. (bekler).

-“Devre göre sürmek gerek, devir böyle.”

- *Ay goñşı can, ayaklarıñ kesildi-le işigmizden.*

Ozallar-a tä yatyançak düşmezdiñem düşegmizden.

Yatlaşardık geçenleri. Okaşardık goşgı-şığır.

- *-Şığır-pığır yatdan çıkdı.*

Dövür şeyle, dövür.

“Ey can komşu, ayakların eşliğimizden kesildi. (Gelmez oldun). Önceleri yatana kadar döşeğimizden çıkmazdım. Geçenleri hatırlardık, koşuklar, şiirler okurduk.

-“Şiir falan unutuldu, devir böyle”.

A – hav dogan, düyn dälmi di öz dostuña vepañ hakda

Güp-güp edip, gant deregne ant içyärdin tokga-tokga.

Indem dosta şiltak atıp, dübläp yörsüñ gübür-gübür

- *Işim bitdi. Antum yitdi.*

Dövür şeyle, dövür.

“Ey, kardeş! Daha dün değil miydi dostuna vefan hakkında konuşup ant içiyordun? Şimdi ise dostuna iftira edip aşağılıyorsun.

-“İşim bitti, sözüm de bitti. Devir böyle”.

- *Önümnden bir yigit çıkdı yetmiş yaşlı garrı yalı.*

Düynem dayav bir yigitdi dagda biten gargı yalı.

Bu gün bolsa garınca dek zordan yöryär gıbır-gıbır...

- *Şahır, yör bir... üçleşeli*

Dövür şeyle, dövür.

“Önümnden bir yiğit çıktı. Yetmiş yaşında. Daha dün dağda biten kargı gibi güçlü kuvvetli bir delikanlıydı. Bugün ise karınca gibi yavaş yavaş zorla yürüyor. Buna rağmen, devre uyup “şair, yürü, üçleşelim” (demekte).

- *Soradım men Dövre bakıp: “Dogrudanam, şeylemiñ sen?”*

Hanı, antiñ? Hanı, hayañ? Serhoşmiñ sen? Telbemiñ sen?”

“Ben devre bakıp sordum: “Doğru söyle, sen böyle misin? Hani andın, hayân, sarhoş musun yoksa deli mi?”

Dövür maña cogap berdi: “Men hemişe size bağı.

Ulaldyan hem adam oğlu, kiçeldyän hem adam oğlu.

“Devir bana cevap verdi: “Ben her zaman size bağılıyım. Beni yücelten de alçaltan da insanoğlu.”

Biri çekyär yagta tarap, biri çekyär gicä tarap-

Ulı çekyär ula tarap, kiçi çekyär kiçä tarap.

“Herkes bir tarafa çekip duruyor.”

Yagşılara arka durdum, yamanları gaygırmadım.

Dogrulıga çağırdım men, egrilige çağırmadım.

“İyilere arka durdum, yardım ettim. Kötüleri kayırmadım. Ben doğruluğa çağırdım, eğriliğe çağırmadım.”

Yalan gepi diy diymedim. Dövlet pulun iy diymedim.

İki sığırñ bahasını köynek edip gey diymedim.

“Yalan konuş demedim. Devletin parasını ye demedim. İki sığır pahasında gömlek, elbise alıp giy demedim.”

Münmek için maşın berdim, yüz elliden bas diymedim.

Daranmaga darak berdim, dört örümiñ kes diymedim.

“Binmek için araba verdim; yüz elli ile git demedim. Saçını taramak için tarak verdim, saçlarını kes demedim.”

Dınç almaga vagt berdim, okamaga –bagt berdim.

Cübiñizden hak almadım, öz kisämden muğt berdim.

“Dinlenmek için vakit, okumak için fırsat, imkan verdim. Bunları verirken sizden bir şey almadım, karşılıksız (parasız) verdim.”

Bugdayñızı orup berdim, pagtañızı yığıp berdim.

Her gün içcek süydüñizem gücürdedip sagıp berdim.

“Buğdayınızı, pamuğunuzu her gün içeceğiniz sütünüzü verdim.”

Söyüşseñiz – yigit berdim, söyülseñiz – güzel berdim.

Lak atmaga söz tapmasañ – goşgı berdim, gazal berdim.

“Sevilmeniz için yigit verdim, güzel verdim. Konuşmaya söz bulamasanız, koşuk verdim, gazel verdim.”

Dertleseñiz – derman berdim, işleseñiz –zähmet berdim.

Yaşamaga al baydaklı, adalatlı Dövlet berdim.

“Dertlenseniz derman verdim, çalışmanız için iş verdim. Yaşamamız için al bayraklı, adaletli devlet verdim.”

Bezedim men egniñizi, doyurdım men garnuñızı.

Yöne veli, kábiriñiz yelä tutup burnuñızı,

Bar garanı maña sürtüp,

Etseñiz-de ulı govur,

Dünye döräp bolan däldir.

Menin yalı Ulı dövür...

Siz etmeli ömri ömür,

Siz etmeli dövri dövür!”

“Ben karnınızı doyurdum, üst başınızı donattım. Fakat, yine de hepiniz burnunuz bir karış havada, bütün karanızı (suçunuzu) bana sürüp, (suçu bana yükleyip) büyüklük taslıyorsunuz. Devir değişmemiştir. (Değişen sizsiniz).

Ömrü ömür, devri devir yapan da sizsiniz.”

Kaynaklar

Durdiyev, Kakacan, Kara Mehmet, “Yirminci Yüzyıl Türkmen Edebiyatı” *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, Türk Dil Kurumu, S. 3, Mayıs 1993, s. 3-9.

Gurbannepesov, Kerim, *Oylanma Bayrı*, Aşgabat 2009.

Kara, Mehmet, *Ata, Atacanov’un Şiirleri (Giriş-Metin-Aktarma)*, I, II, Ankara 1997.

Kara, Mehmet, “Türkmen Edebiyatı”, *Türk Dünyası El Kitabı*, 3. C. Edebiyat, Ankara 1992.

Kara, Mehmet, Ahmet Karadoğan, *Türkmen Türkçesi-Türkiye Türkçesi Deyimler Sözlüğü*, Ankara 2004.

Türkmençe-Türkçe Sözlük, hzl. Talat Tekin, Mehmet Ölmez, Emine Ceylan, Zuhal Ölmez, Süer Eker, Simurg Yayınları, İstanbul 1995.